

KÜLTÜR VE MEDENİYETİMİZE YÖN VERENLER DERS NOTU

KÜLTÜR

Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği, kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi özelliklerin tümüne **kültür** denir. Kültür bir milleti diğer milletlerden ayıran yaşam tarzı, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu ortak değerler olarak da ifade edilebilir. Kültür, içinde bulunduğumuz toplumun kimliğini oluşturur. Birey yaşadığı toplumun kültürel özelliklerini ailesinden, akrabalarından, arkadaşlarından, okuldan veya iş ortamından öğrenir. Bu öğrenme süreci ömür boyu sürer.

Birey, yaşadığı toplumun kültürünü öğrendikçe toplumun diğer bireyleriyle daha sağlıklı iletişim kurar. Bu durum toplumsal birlikteliğin oluşması açısından- dan önemlidir. Kültürel değerler, zaman içinde bireyler tarafından yeni eklemeler yapılarak veya mevcut bazı unsurlar çıkarılarak değişikliğe uğrayabilir. Bu nedenle her toplum kendi kültürünü korumaya özen göstermelidir.

Kültürü oluşturan manevi unsurlar:

Tarih, dil, din ve inançlar, ahlak kuralları, örf ve adetler, komşu kültürler, yasalar ve hukuk kurallarıdır.

Kültürü oluşturan maddi unsurlar:

Mimari, araç-gereç, giyecekler, yemekler, edebiyat, müzik, çocuk oyunları vb.

Kültürün özellikleri şunlardır:

- Kültür, doğada kendiliğinden bulunmaz; insan ürünüdür.
- Kültür maddi ve manevidir.
- Tarihsel süreçte oluşur.
- Toplumun olmadığı yerde kültür de yoktur.
- Her toplumun bir kültürü vardır, kültürsüz insan topluluğu olmaz.
- Kültürü oluşturan unsurlar arasında sürekli etkileşim vardır.
- Kültür kendi içinde bir bütünlük ve tutarlılık gösterir.
- Kültür sabit değil, değişkendir.
- Kültür insanın ihtiyaçlarına göre şekillenir.

Kültürümüzü oluşturan unsurlardan bazıları şunlardır:

Dil:

İnsanların duygu ve düşüncelerini birbirine aktarmak için sözcükler ya da işaretler aracılığıyla kurduğu iletişime dil adı verilir. Bir milletin yaşayışına dair her türlü maddi ve manevi değerler dil ile ifade edilir. Şiir, türkü, mani, ninni, destan gibi kültürel değerler dil ile oluşturulur ve sonraki nesillere de dil ile aktarılır. Örneğin, Orhun Yazıtları Kök Türkler tarafından oluşturulan bir alfabe sayesinde yazılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Oğuz Kağan Destanı, Ergenekon Destanı ve Göç Destanı da dil sayesinde bizlere kadar ulaşmıştır. İnsanların yaşanmışlıklarını anlatan türküler, bebeklere söylenen ninniler, geçmiş dönemdeki insanların yaşam tarzları, sanat ve estetik anlayışları, birbirleriyle iletişimleri de dil sayesinde günümüze kadar ulaşmış unsurlardandır.

Din:

Din, kültür unsurları içinde önemli bir yere sahiptir. Din, insanların duygu ve düşüncelerini etkiler. Bunun sonucunda toplumun düşünce ve yaşayış biçimi etkilenerek kültürü şekillenir. Her kültür, ait olduğu toplumdaki insanların inandığı dinin izlerini taşır. Her birey kendi değerleri doğrultusunda inandığı dinin gereklerini yerine getirebilmelidir. Toplumsal birlikteliğin oluşması için insanların dinî inançlarına saygı göstermek önemlidir.

Tarih:

Kültürü meydana getiren unsurlardan biri de tarihtir. Tarih sayesinde bir milletin oluşturduğu ortak kültür mirası geçmişten günümüze aktarılabilir. Bu sayede bireyler geçmişine ait kültürel değerleri öğrenerek bunları yaşatmaya çalışır. İnsanların geçmişlerini bilmesi, ortak bir tarih bilincine sahip olması toplumsal birlikteliğin oluşmasında etkilidir. Örneğin, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları hakkında bilgi sahibi olan bireyler; savaş esnasında insanların omuz omuza vererek mücadele ettiklerini, el birliğiyle ülkelerini kurtarmak uğruna can vermekten çekinmediklerini de öğrenirler. Tarih bilinciyle hareket edilmesi toplumdaki insanlar arasında birliktelik oluşmasını sağlar. Millî bay- ramlarımızın ülkemizin dört bir yanında coşkuyla kutlanması bunun en güzel örneklerindendir.

Toplumsal birlikteliğin oluşmasında dil, din, tarih dışında **gelenek ve görenekler** gibi kültürel unsurlar da vardır. Büyüklere saygı ve küçüklere sevgi göstermek, misafirlere ikramlarda bulunmak, hastaları ziyaret etmek bunlara örnektir. Ülkemizde misafirlğe gidildiğinde orada karşılaşılan herkesle selamlaşılır. Yaşça büyüklerin elleri öpülür, küçüklere sevgi gösterilir. Ev sahipleri tarafından misafirlere ikramlarda bulunulur. Bayram günleri insanlar birbirlerinin bayramlarını kutlayarak hâl ve hatırlarını sorar. Bu unsurlar bireyler arasındaki toplumsal birlikteliğin oluşmasını sağlayan sosyal bağlara örnektir.

MEDENİYET (UYGARLIK):

Uygarlık veya medeniyet, bir ülke veya toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, düşünce, sanat, bilim, teknoloji ürünlerinin tamamını ifade eder. Uygar kelimesi, yerleşik hayata ilk geçen Türk kavimi olan Uygurlardan gelmektedir.

Uygarlık binlerce yıl devam eden gelişmeler sonunda, insan aklının, bilim ve teknolojisinin katkısı ile ortaya çıkan ve tüm insanlığın eseri ve malı olan evrenselliği söz konusudur. Uygarlığın doğuşuna ve yükselişine Çin'den Uygur ve Orta Asya Türklerine; Hindistan'dan ve Mezopotamya medeniyetinden eski Mısır medeniyetine; Ege kıyılarındaki antik çağ sitelerinden Roma'ya; Batı Avrupa'da aydınlanma çağını yaratan, sanayi inkılabını gerçekleştiren milletlere ve Amerika ile Uzak Doğu'daki Japonlara kadar, tarih boyunca sayılamayacak kadar çok ülkenin ve ulusun katkısı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

Kültür ve medeniyet arasındaki farklar:

1. Kültür millidir; medeniyet ise evrenseldir, bütün insanlığı ilgilendirir.
2. Kültür ayırıcıdır, bir milleti ve toplumu diğer milletlerden ayırır; medeniyet ise birleştirir.
3. Kültür bazen akıl dışı olabilir; medeniyet ise daima akli rehber edinir.
4. Kültür toplumu; medeniyet bireyi ön plana çıkarır.
5. Kültür yaşanılır; medeniyet öğrenilir. Medeniyete ait öğrenilen bir değer hayata aktarıldığında kültür haline gelir.

METEHAN

Büyük Hun İmparatorluğu'nun kurucusudur. Tarihte Asya milletlerini tek çatı altında toplayan ilk hükümdar olan **Metehan** yaşamı boyunca Büyük Okyanus'tan Hazar'a, Keşmir'den Kuzey Sibiry'a kadar uzanan büyük bir devlet kurmuştur. Tarihçiler tarafından Oğuz Kağan olarak adlandırılan Metehan, M.Ö 234 yılında doğdu. Doğum yeri tam olarak bilinmemektedir. Fakat MÖ 209 yılında tahta geçtiği, 35 yıl boyunca imparatorluğunun başında kaldığı ve MÖ 174 yılında vefat ettiği bilinmektedir. Çin kaynaklarına göre eğer okunu bir yöne yöneltirse emrindeki askerlerin hepsi o hedefe ok atarak hemen yok ederdi. Bunu sıkça yapardı. Mete (Motun) Moğol ırkından olan Sienpileri bozguna uğrattı; onları Hingan dağlarının doğusuna çekilmek zorunda bıraktı. Çin'in kuzeyinde oturan ve Hunların düşmanı olan Yüceçileri batıya doğru sürdü. İç Asya'daki bütün Türk ve Moğol boylarını hanlıkları ve şehirleri yönetimi altına aldı.

Doğuda Çin denizinden batıda Hazar gölüne kadar olan ülkelerde büyük bir imparatorluk kurdu. Bundan sonra Çinlilerle savaşa tutuştu. Türk orduları Çin duvarını aşır bu ülkenin içlerine kadar ilerlediler. Mete Çin imparatoru Gaodi'nin çok kalabalık ordusunu ustalıkla manevralarla yenilgiye uğrattı. Geri çekilmek zorunda kalan imparator ordusuyla Peteng kalesine sığındı. Mete bu kaleyi kuşattı; İçeriye kimseyi bırakmadı.

Çin ordusu yiyeceksiz kaldı. İmparator her yıl vergi vermeyi ve kuzey illerini Hunlara bırakmayı kabul ederek bu güç durumdan kurtulabildi. Mete öldükten sonra kahramanlıkları Oğuz destanının konusu oldu. Mete bu destanda Oğuz adıyla anılır. Mete, M.Ö.174 yılında öldüğünde, birçok kavimleri çatısı altında birleştiren büyük bir imparatorluk geriye bıraktı. Bu imparatorluk yaklaşık 18 milyon kilometre kare büyüklüğe sahipti. İmparatorluğunun sınırları doğudan batıya Japon Denizi'nden İdil Nehrine ve kuzeyden güneye Sibirya'dan Tibet ve Keşmir'e uzanıyordu. Hunların karşılarında bulunan tek düzenli ve güçlü kuvvet olan Çin ordusunun, iç karışıklıklar nedeniyle idari zafiyet içinde olması Mete'nin devletini kolayca büyütmesine sebep gösterilir.

Asya'da ilk kez Türk siyasi birliğini kurmuştur. İpek Yolu denetimini ele geçirmiştir. Orduda ilk kez onlu sistemi kullanmıştır. Çin Seddi'ni aşarak Çin'i yenilgiye uğratmış, vergiye bağlamıştır.

ATTILA

Avrupa Hun İmparatorluğunun hükümdarıdır. 395 yılında Hazar Denizi'nin kuzeybatısında yer alan İtil'de doğmuştur. Babası Muncuk Han'dır. Bleda adında abisi vardı. Attila'nın babası Muncuk, beşinci yüzyılın başlarında birlikte Hun İmparatorluğu'nu yöneten Oktar ve Rua'nın kardeşiydi. Attila, babasının ölümünün ardından bozkırda tek başına yaşam mücadelesi verirken, amcası Rua tarafından bulunmuş ve koruma altına alınmıştır. 434 yılında hükümdar amcası Rua'nın ölümünden sonra abisi Bleda ile Hunların ortak hükümdarları seçildi. 445'te abisi Bleda bir suikast sonucu ölünce Attila Hun İmparatorluğu'nun tek hükümdarı oldu.

Attila, çocukluğundan itibaren çok iyi bir eğitimden geçmiştir. Henüz gençlik dönemlerinin başında çok iyi kılıç, kırbaç, ok ve yay kullanabiliyor, at binmede gösterdiği ustalığı ile tanınıyordu. Attila, Hunların konuştuğu, Türk dilleri ailesine mensup ana dili olan Hunca'dan başka dönemin gerekliliği olarak Gotların dilini de öğrendi, ayrıca yetişkinliğinde Latince ve Grekçe de konuşmayı öğrendi.

Hunlar 370'lerde Volga nehrini geçtiler ve Alanların topraklarına yerleştiler. Ardından Karpatlar ile Tuna arasındaki Got Krallığına saldırdılar. Askeri birliklerinin temelini oluşturan atlı okçuları yenilmezlik konusunda ün kazanmış, savaş alanında oldukça hareketli savaşçılardı ve Cermen kabileleri onlara karşı koyamıyordu.

Kendisinden önce Asya'dan batıya göç eden kabileler halindeki Hunlar Avrupa'ya girmiş ve Got'ları sürerek binlerce Got'un Roma İmparatorluğu'na sığınmasına sebep olmuştu. Ama Hun kabileleri dağınmıyordu. Attila, hemen hemen tüm Hun kabilelerini birleştirdi. Bu arada Romalılarla kısa süreli bir barış anlaşması yaptı. Bazı Roma isyanlarının bastırılmasına, Romalıların Franklar ve Vizigotlar gibi Cermen kabilelerinden gelen tehditleri bastırmasına yardımcı oldu. Orta Çağ batı kaynaklarında acımasızlığı ile ün salmıştır. Avrupa'da "Tanrının Kırbağı" olarak anılmaktadır. Buna karşın Cermen (Alman) efsanelerinde Attila, çok büyük ve iyiliksever bir hükümdardır. Bunun sebebi Attila'nın sarayında çok sayıda Germen hükümdarının yaşamış olmasıdır.

Attila'dan bahseden önemli destanlardan biri Nibelungen Destanıdır. Hun-Germen savaşlarını anlatan bu destanda, Attila, Etzel ismiyle geçmektedir. Etzel, kudretli bir otoriteye sahip, barış yanlısı bir hükümdardır. Savaşçılığı ise, sadece asilere karşı kılıç kuşanması anlatılarak göz önüne serilmiştir. Aynı destanda, Attila'nın asil ruhlu bir hükümdar olduğu da belirtilir. Hatta Avrupa Hun İmparatorluğu'na başkentlik yapan Etzelburg isminin de, bu efsanedeki hükümdar isminden, geldiği bilinmektedir.

Hun hükümdarlığını birçok Cermen kabilesini içerecek şekilde genişleten Attila, hayatı boyunca Doğu ve Batı Roma'ya birçok sefer düzenledi. Batı Roma İmparatorluğu'na yürüdüğü bir seferde Papa Büyük Leo'nun ricası üzerine harekâtı durduran Atilla, "Papaya diz çöktüren lider" olarak anılır.

Atilla yaptığı tüm savaşları kazanmış, sadece 20 Haziran 451'de Batı Roma İmparatorluğu ile yapılan Katalon Muharebesini kaybetmiştir.

Hükümdarlığı sırasında İmparatorluğunu dönemin Avrupa'sının büyük bölümünü kaplayacak şekilde genişletti. Öldüğü zaman idaresi altındaki topraklar batıda Cermanya, doğuda Ural Nehri, kuzeyde Baltık Denizi ve güneyde Karadeniz'e kadar uzanıyordu. Attila, imparatorluğun başında olduğu zaman diliminde Hunların yanı sıra, birçok Cermen ve İranlı kabileye, Ostrogotlara, Bulgarlara ve Alanlara da önderlik etti. Attila, 453 yılında Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan Pannonia'da (Macaristan) 58 yaşında ölmüştür.

ATATÜRK

1881'de Selanik'te doğdu. Annesi Zübeyde Hanım, babası Ali Rıza Efendi'dir. Sırasıyla, Mahalle Mektebi, Şemsi Efendi Okulu, Selanik Mülkiye Rüştiyesi, Selanik Askeri Rüştiyesi, Selanik Askeri İdadisi, Harp Okulu ve Harp Akademisi'ne gitti. 1893 yılında Askeri Rüştiye'de okurken matematik öğretmeni tarafından adına "Kemal" ilave edilerek Mustafa Kemal adını aldı. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılınca Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma uyarınca vatan topraklarının işgalinin başlaması üzerine Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak milli mücadeleyi başlattı. Mustafa Kemal, 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ile Meclis ve Hükümet Başkanlığına seçildi. Sakarya Savaşı'nın kazanılmasının ardından, Gazilik unvanı ve Mareşallik rütbesi ile onurlandırıldı. Mustafa Kemal, 29 Ekim 1923'de cumhuriyetin ilan edilmesi ile beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı oldu. 1934 yılında Gazi Mustafa Kemal'e meclis tarafından "Atatürk" soyadı verildi. Atatürk, gerçekleştirmiş olduğu inkılaplar ile Türkiye Cumhuriyeti'nin medeni ülkeler seviyesine çıkmasını sağladı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938'de Dolmabahçe Sarayı'nda hayata gözlerini yumdu.

Atatürk'ün Kişisel Özellikleri

Açık Sözlülüğü

Atatürk, doğruyu söylemekten asla çekinmezdi. "Ben, düşündüklerimi daima halkın huzurunda söylemeliyim. Yanlışım varsa halk beni tekzip eder." derdi.

Eğitimciliği

Atatürk, toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmayı amaçladığı için milli eğitim ile yakından ilgilenmiştir. O, "Eğitimdir ki bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum olarak yaşatır; ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder." demiştir.

Hakikati Arama Gücü

Hakikati aramak ve hakikati konuşmak, Atatürk'ün yöntemi idi. O, akıl ve bilime değer verirdi. Olaylara bir bilim adamı gözüyle bakarak hakikati bulmaya çalışırdı. "Akıl ve mantığın halledemeyeceği mesele yoktur." derdi. Atatürk, gerçekçi bir insandı. Olaylar ve kişiler karşısında gerçekleri çekinmeden söylediği gibi, doğru olanın gerçekleşmesi için elinden geleni de yapardı. O, yapacağı bir işte önce engelleri görür, onları birer birer ortadan kaldırır, sonunda amacına ulaşırdı. Hayalcilikten uzaktı.

İdealistliği

Atatürk'ün en büyük ideali, Türk Milleti'nin "En medeni ve refah seviyesi yüksek bir millet olarak varlığını yükseltmek" idi. Bir idealist olarak, en kısa zamanda bu hedefe ulaşmak istiyordu. Onun diğer bir amacı da tüm ulusların barış içinde yaşamasıydı. Atatürk, Türk milletinin çağdaşlaşması için önüne çıkan tüm engelleri yenmiştir.

İleri Görüşlülüğü

Atatürk, olayların gidişini değerlendirerek sonucunu tespit ederdi. Çanakkale Savaşı sırasında, düşman donanmasının nerden çıkarma yapabileceğini önceden sezerek gerekli tedbiri alması, savaşın sonucunu değiştirmiştir.

İnsan Ve Millet Sevgisi

Atatürk, milletini çok severdi milleti uğruna gece gündüz çalışmış, en umutsuz zamanlarda bile milletle

beraber olmayı, millete güvenmeyi kendine prensip edinmişti. O yalnız kendi milletine değil bütün uygar milletlere saygı duymuştur.

İyi Kalpliliği

Atatürk, iyi kalpliydi. İnsanlığı bekleyen felaketlere karşı sürekli çareler arardı. Ona göre gayesi barış olmayan bir savaş, cinayetti.

Mantıklılığı

Keskin bir mantık ve zekâ gücüne sahip olan Atatürk, hayatı boyunca akıl ve mantığa büyük önem vermiştir. Bu özellik, onun evrensel devlet adamı olarak tanınmasında büyük bir rol oynamıştır. "Bizim akıl, mantık ve zekâ ile hareket etmek en belirgin özelliğimizdir." diyerek ülke sorunlarında mantık ve şuurla hareket edildiğini göstermiştir.

Planlı Çalışması

Atatürk, yapılacak işlerin zamanını ve sırasını çok iyi bilirdi. O yapacağı işlerde her şeyi sırayla yapardı. Önce engelleri ortadan kaldırır, sonra hedefe varmada hiç zorlanmazdı.

Rehberliği

Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan hemen sonra başladığı işlerde bir rehberin bütün özelliklerini sergilemişti. O, millete en doğru yolu göstermişti.

Sabır ve Disiplin Anlayışı

Atatürk, önemli düşünceler karşısında önce düşünür, inceler, araştırır ve tartışır; sonra da kesin kararını verirdi. Verdiği kararın uygulanma zamanını ise sabırla beklerdi. Atatürk, disipline de çok önem verirdi. Bir işi yapmaya karar verdiği zaman ısrarla o konu üzerinde çalışır. Asla vazgeçmezdi.

Sanatseverliği

Atatürk, sanata düşkündü. O, Türk milletinin engin bir sanat zevki olduğuna inanırdı.

Ümitsizliğe Yer Vermemesi

Atatürk, asla ümitsizliğe düşmezdi. İç ve dış düşmanların çokluğuna rağmen Milli Mücadeleyi başlatmış ve başarmıştır.

Vatanseverliği

Vatan sevgisi, Atatürk'ün en önemli özelliğidir. Vatanın savunulması için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamıştır. Vatan savunmasını her şeyden önemli ve her şeyden üstün gören Atatürk'ün İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasında vatan sevgisi ve Türk milletine olan güveni, önemli bir yer tutar. Vatan ve millet sevgisi Atatürk'ün taşıdığı özelliklerin temel taşıydı. O vatani ve milleti için canını seve seve verebilecek bir karaktere sahipti. O, kişisel egemenliği ortadan kaldırmış, egemenliği kayıtsız şartsız millete vermiştir. Bununla millete olan güvenini, sevgisini açıkça göstermiştir.

Yöneticiliği

Mustafa Kemal, iyi bir yönetici için gerekli bütün özelliklere sahipti. Kibar davranışları, dürüstlüğü, emir veriş tarzıyla örnek olmuştur. Gerek devlet yönetiminde gerekse askerlik hayatı boyunca hiçbir zaman maceraya yer vermemiştir. Atatürk; "Büyük kararlar vermek, kâfi değildir. Bu kararları cesaret ve kesinlikle tatbik etmek lâzımdır." diyerek verdiği kararlarda ısrarcı olmuş ve sonucun kendi istediği şekilde çözümlenmesi için uğraşmıştır.

MEVLANA

Hoşgörü ve barışın evrensel sembolü olan Mevlana Celaleddin-i Rumi, 13. yüzyılda yaşamış ve tüm dünyaya mal olmuş bir İslam âlimi, düşünür, şair, sufi ve mutasavvıf. Onu ve düşüncelerini herhangi bir kalıba sokmak, sınırlamak veya belli bir kesime atfetmek yanlış olur. Çünkü kendisi 66 yıllık yaşamı boyunca herkese dokunabilmiş, kim olursa olsun herkesi kucaklayabilmiş bir kişidir. Öyle ki eserleri, onlarca dile çevrilmiş, ardında bıraktığı sema geleneği UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne girmiş ve her yıl yapılan Şeb-i Arus törenleri ile de evrensel bir boyut kazanmış.

Asıl adı Muhammed Celaledin olan Mevlana, Hicri takvime göre 604'de bugünün takvimi ile 30 Eylül 1207'de Afganistan'ın Belh şehrinde doğmuş. "Efendimiz" anlamına gelen Mevlana ve Konya'da yaşayıp burada vefat etmiş olmasına ithafen "Anadolulu" anlamına gelen Rumi isimleri ise ona sonradan yakıştırılan adlar.

Döneminin en büyük ilim insanlarından olan babası Bahaaddin Veled, Mevlana'nın hayatındaki ilk etkili figür ve öğretmeni olmuş. Kendisi Sultanü'l Ulema yani "Âlimlerin Sultanı" lakabına sahip olsa da oldukça mütevazı biriymiş.

Zamanında yaşanan yoğun Moğol baskınları ve Bahaaddin Veled'in diğer âlimlerle arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle, Mevlana ve ailesi 1212'de Belh'ten göç etme kararı almış. Tüm aile Belh'ten yola koyulmuş ve Mekke, Nişabur, Bağdat, Şam gibi şehirlere uğraya uğraya Anadolu'ya varmışlar. Önce Malatya'ya gelen daha sonra da Erzincan ve Karaman'a geçen Sultanü'l Ulema ve ailesi, Karaman'a yerleşme kararı almış. Babası, 18 yaşına gelen Mevlana'yı burada Gevher Banu ile evlendirmiş.

O zamanlar Selçuklu egemenliğinde olan Anadolu toprakları, Konya'dan yönetiliyordu. Döneminin Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat, Bahaaddin Veled'i Konya'ya huzuruna davet etmiş ve kendisini kapıda karşılamış. Hatta daha sonra Bahaaddin Veled adına bir medrese yaptırmış.

Mevlana'nın en önemli eseri 1268'de tamamladığı **Mesnevi**'dir. Yaklaşık dört senede, kâtibi, dostu ve sırdaşı Çelebi Hüsameddin tarafından Farsça olarak kaleme alınan Mesnevi, aslında klasik doğu edebiyatında, kendine has bir nazım şekli olan bir şiir türünün genel adı. Her beytin aynı vezinde fakat ayrı ayrı kafiyeli olduğu bu şiir türü, uzun konuları anlatmak için tercih ediliyor. Mevlana'nın Mesnevi'si de kendisinin tasavvufi fikir ve düşüncelerini hikâyeler halinde anlatıyor. Toplam 25.618 beyitten 6 büyük ciltten oluşuyor.

-Mevlana'nın diğer eserleri ise kendisinin çeşitli konularda söylediği şiirlerini topladığı **Divân-ı Kebir** yani "Büyük Defter",

-Başta Selçuklu hükümdarlarına ve devrin ileri gelenlerine nasihat için, kendisinden sorulan dini ve ilmi konularda açıklayıcı bilgiler vermek için yazdığı 147 adet mektuptan oluşan **Mektubat**,

-Mevlana'nın çeşitli meclislerde yaptığı sohbetlerin, oğlu Sultan Veled tarafından toplanması ile meydana getirilmiş, cennet ve cehennem, dünya ve ahiret, mürşit ve mürid, aşk ve sema gibi konuların işlendiği **Fîhi Mâ Fih**,

-Adından da anlaşılacağı üzere Mevlana'nın Yedi Meclisi'nin, Yedi Vaazı'nın not edilmesinden meydana gelmiş olan **Mecâlis-i Seb'a** (Yedi Meclis).

NASRETTİN HOCA (D. 1208, SİVRİHİSAR – Ö. 1284, AKŞEHİR)

Eskişehir'in ilçesi Sivrihisar'a bağlı Hortu yöresinde doğdu, Akşehir'de öldü. Babası Hortu köyü imamı Abdullah Efendi, annesi aynı köyden Sıdika Hatun'dur.

Önce Sivrihisar'da medrese öğrenimi gördü, babasının ölümü üzerine Hortu'ya dönerek köy imamı oldu. 1237'de Akşehir'e yerleşti. Bir söylentiye göre medresede ders okuttu, kadılık görevinde bulundu. Bu görevlerinden dolayı kendisine Nasuriddin Hâce adı verilmiş, sonradan bu ad Nasrettin Hoca biçimini almıştır.

Onun yaşamıyla ilgili bilgiler, halkın kendisine olan aşırı sevgisi yüzünden, söylentilerle karışmış, yer yer olağanüstü nitelikler kazanmıştır. Bu söylentiler arasında, onun Selçuklu sultanlarıyla tanıştığı, Mevlânâ Celâlettin ile yakınlık kurduğu, kendisinden en az yetmiş yıl sonra yaşayan Timur'la konuştuğu, birkaç yerde birden görüldüğü bile vardır.

Nasrettin Hoca'nın değeri, yaşadığı olaylarla değil, gerek kendisinin, gerek halkın onun ağzından söylediği gülmecelerdeki anlam, yergi ve alay öğelerinin inceliğiyle ölçülür. Onun olduğu ileri sürülen gülmecelerin incelenmesinden, bunlarda geçen sözcüklerin açıklanışından anlaşıldığına göre o, belli bir dönemin değil Anadolu halkının yaşama biçimini, güldürü ögesini, alay ve eğlenme türünü, övgü ve yergi becerisini dile getirmiştir.

Onunla ilgili gülmeceleri oluşturan öğelerin odağı sevgi, yergi, övgü, alaya alma, gülünç duruma düşürme, kendi kendisiyle çelişkiye sürüklenme, insanların katılıkları karşısında çok ince ve iğneli bir söyleyişle yumuşaklığı yeğlemedir. O, bunları söylerken bilgin, bilgisiz, açık göz, uysal, vurdumduymaz, utangaç, atak, şaşkın, kurnaz, korkak, atılgan gibi çelişik niteliklere bürünür. Özellikle karşısındakinin durumuyla çelişki içinde bulunma, gülmecelerinin egemen öğesidir. Bu öğeler Anadolu insanının, belli olaylar karşısındaki tutumun yansıtan, düşünce ürünlerini oluşturur. Nasrettin Hoca, halkın duygularını yansıtan, bir gülmece odağı olarak ortaya çıkarılır. Söylenen kişi, söylenenin ağızını kullanır, böylece halk Nasrettin Hoca'nın diliyle kendi sesini duyurur.

Nasrettin Hoca, bütün gülmecelerinde, soyut bir varlık olarak değil, yaşanmış, yaşanan bir olayla, bir olguyla bağlantılı bir biçimde ortaya çıkar. Olay karşısında duyulan tepkiyi ya da onayı gülmece türlerinden biriyle dile getirir. Tanık olduğu olaylar, genellikle, halk arasında geçer. Hoca soyluların, yüksek saray çevresinde bulunanların aralarına ya çok seyrek girer ya da hiç girmez. Sözel geliş onun tanıştığı söylenen Selçuklu sultanlarıyla ilgili gülmecesi yoktur.

Nasrettin Hoca gülmecelerinde(fıkralarında) dile gelen, onun kişiliğinde, halkın duygularını yansıtan başka bir özellik de eşeğin yeridir. Hoca eşeğinden ayrı düşünülemez, onun taşıtı, bineği olan eşek gerçekte bir yergi ve alay öğesidir. Anadolu insanının yarattığı gülmece ürünlerinde atın yeri yoktur denilebilir. Eşek, acıya, sıkıntıya, dayağa, açlığa katlanışın en yaygın simgesidir. Soyluların, sarayların çevresinde üretilmiş gülmecelerde eşek bulunmaz, oysa at geniş bir yer tutar. Bu konuda, başka bir çelişki sergilenir, gülmecede güldürücü öğe ile yerici öğe yan yana getirilir. Bunun örneği de kendisinden eşeği isteyen köylüye, “eşek evde yok” deyince ahırda onun anırmasını duyan köylünün “işte eşek ahırda” diye direktmesi karşısında, Hoca'nın “eşeğin sözüne mi inanacaksın benimkine mi” demesidir.

Nasrettin Hoca'nın etkisi bütün toplum kesimlerine yayılmış, “İncili Çavuş”, “Bekri Mustafa”, “Bektaş” gibi çok değişik yörelerin duygularını yansıtan gülmece türlerinin doğmasına olanak sağlamıştır. Akşehir, Nasrettin Hoca ile adını Dünya'ya duyurmuştur. 1208-1284 yıllarında Akşehir'de yaşayan ünlü düşünür ve mizah ustası Nasrettin Hoca anısına yaşatmak için uluslararası ve ulusal düzeyde kutlamalar ve festivaller düzenlenmektedir.

Nasrettin Hoca'nın Kişiliği

Nasrettin Hoca, insanlara doğru yolu gösteren, iyilikleri bildiren, doğruya sevk eden ve kötülüklerden sakındıran bir veli idi. Bu işi yaparken doğası gereği kendisine has bir yol tutmuştur. Böylece hakkın anlatılması ve toplumdaki bozuk yönlerin düzeltilmesi için, meseleyi halkın anlayacağı bir dil ve üslup ile gayet manidar latifeler halinde kısa ve öz olarak dile getirmiştir. Bu bakımdan adına uydurulan nükteden uzak bir takım fıkraların onunla ilgisi yoktur. Manidar şakaları önce yakın çevresinde sözlü olarak dilden dile dolaşmış, sonraları gitgide yayılmış ve zamanla bir takım değişikliğe uğramıştır. Bu sebeple onun olmayan bir takım sıradan fıkralar da ona mal edilerek anlatılmıştır.

Nasrettin Hoca, birey ve toplumu her yönüyle çok iyi tanımış, insanların aile, komşuluk, dostluk, ticari ilişkilerine ait toplumda gördüğü aksak yönleri düzeltmek ve nasihat etmek maksadıyla nüktelerle dile getirmiş, düşünmeye ve doğruya sevk etmiştir. Sosyologlar ve psikologlar, insanı ve cemiyeti(toplumu) tanıyıp, çeşitli yönlerini incelemek için onun latifelerinden çok istifade etmişlerdir(faydalanmışlardır).

KARAGÖZ

Karagöz; deve veya manda derisinden yapılan ve tasvir adı verilen insan, hayvan veya eşya şekillerinin çubuklara takılıp arkadan yansıtılan ışıqla beyaz bir perde üzerinde hareket ettirildiği bir gölge oyunu türüdür.

Küşteri meydanı olarak anılan Karagöz perdesinin ismi Şeyh Küşteri isimli tarihi bir simaya dayandırılmaktadır. Bir rivayete göre oyunun başkarakterleri olan Karagöz ve Hacivat bir cami inşaatında çalıştıkları sırada işi aksatmalarından dolayı dönemin padişahı Sultan Orhan tarafından öldürtülürler; fakat Sultan sonradan pişman olur. Sultan'ın üzüldüğünü gören Şeyh Küşteri, Karagöz ve Hacivat'ın suretlerini yaparak perdede oynatır. Bu yüzden Karagözcüler, bu sanatın yaratıcısı olarak Şeyh Küşteri'yi pirleri kabul ederler.

Karagöz, sanatçının performansına dayalı bir gölge oyunu olup, Karagöz ve Hacivat arasında geçen karşılıklı komik diyaloglar ve atışmalara dayanır. Güldürü özelliği kelime oyunları, danslar ve hareketlerle sağlanır.

Oyununun başkarakteri olan Karagöz eğitim görmemiş, cesur, tepkilerini açıkça gösteren, çabuk öfkelenip kavgaya eden, yalancılığa ve ikiyüzlülüğe tahammül edemeyen gerçekçi bir halk adamı olarak oyundaki Hacivat, Çelebi, Tiryaki gibi eğitilmiş tiplerin konuşmalarını anlamaz ya da anlamaz görünüş sözceklere ters anlamlar yükler. Bu karşıtlıklardan çeşitli komiklikler doğar. Her işe burnunu sokan, patavatsız yapısından dolayı sık sık zor durumda kalan Karagöz, oyunun sonunda bir yolunu bulup işin içinden sıyrılmayı başarır.

Hacivat ise Karagöz'ün tam tersi karakterdedir. Eğitim görmüş, iyi konuşan, bilgili, kişisel çıkarlarını ön planda tutan, kurulu düzeni kabul eden, içten pazarlıklı, nabza göre şerbet veren, tüm mahallelinin akıl danıştığı ve yardım istediği kurnaz bir tiptir. Karagöz'ü çalıştırarak onun sırtından geçinmeye çalışır.

Oyunda Karagöz ve Hacivat dışında Zenne, Çelebi, Tiryaki, Beberuhi, Laz, Kayserili, Kastamonulu, Rumelili Arap, Kürt, Arnavut, Frenk/Rum, Ermeni, Yahudi, Matiz, Külhanbeyi ve Çengi gibi farklı karakterler bulunmaktadır.

Müzik ve dans, Karagöz oyunlarının önemli unsurlarıdır. Karagöz oyunundaki tipler, yöresel müzik ve danslar eşliğinde sahneye çıkartılır. Söz, şiir, müzik, dans ve tasvir hareketlerinin uyumlu bir şekilde ortaya konması ile gölge oyunu bütünlük kazanır.

Karagöz oyunu dört bölümden oluşmaktadır. Hacivat'ın semai söyleyerek perdeye geldiği, perde gazelini okuduktan sonra Karagöz'ü çağırdığı ve Karagöz'le Hacivat'ın kavgaya ettikleri giriş bölümüne “mukaddime” (başlangıç) denir. Bu bölümde Hacivat'ın söylediği perde gazelinde, oyunun bir öğrenme aracı ve gerçeklerin göstergesi olduğu belirtilerek felsefi, tasavvufi anlamı vurgulanır. Bir sonraki bölümde Karagöz ve Hacivat'ın kişilik özellikleri ve karşıtlıkları vurgulanır. Karagöz ve Hacivat arasında geçen salt söze dayanan olaylar dizisinden sıyrılmış, somutlaştırılmış ikili konuşma yer alır. Buna “muhavere” (söyleşi, diyalog) denilir. Muhavere, tekerleme biçiminde de olabilir. Asıl hikâyenin anlatıldığı ve diğer tiplerin perdeye geldiği üçüncü bölüme “fasıl” (oyun) adı verilir. Oyun, buradaki konuya göre isim alır. Fasil bölümünün sonunda Hacivat ve Karagöz dışında diğer oyuncular perdeden ayrılır. Son bölümde Karagöz ile Hacivat oyundaki espriler ve yanlış anlamalardan dolayı seyirciden özür diler ve bir sonraki oyunun duyurusu yapılır.

Karagöz oynatan ve usta-çırak ilişkisi içinde yetişen sanatçıya *hayali* denmektedir. Karagöz sanatçıları yeni oyunları yaratma ve halkın ihtiyaçlarını belirlemede önderlik etmiş yazar, yönetmen, müzisyen, oyuncu ve tasvir yapımcısı kimliklerini birleştiren çok yönlü sanat adamlarıdır. Bu sanatçılar oyunlardaki bütün tipleri ve müzikleri tek başına seslendiren, oyunları izleyici kitlesine göre doğaçlama olarak değiştirebilen, tasvirlerini kendi yapan ve bu yönleriyle örneğine az rastlanan yetenek ve zekâyâ sahip kişilerdir.

Eskiden kahvehanelerde, bahçelerde, sünnet düğünlerinde, evlerde, açık alanlarda oynatılan Karagöz, günümüzde genellikle sahnelerde oynatılmaktadır. Bununla birlikte, Karagöz'ün açık ve kapalı alanlarda oynatılabilir olması sebebiyle Karagöz gösterilerinin kamusal hayatın farklı alanlarında gerçekleştirilebildiğini de görmek mümkündür. Özellikle Ramazan ayında yapılan gösteriler, hâlâ canlılığını korumaktadır.

1990 yılında kurulan Milletlerarası Kukla ve Gölge Oyunu Birliği (UNIMA) Türkiye Milli Merkezi, Karagöz'ün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak, üyelerinin ve Karagöz sanatçılarının Karagöz'e dair bilgilere ulaşabilecekleri bir ağ oluşturmuştur.

“Karagöz”, 2009 yılında ülkemiz tarafından İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne kaydedtirilmiştir.

Rıdvan YILMAZ
Türkçe Öğretmeni